

A tanulmány kiinduló gondolata ahhoz a korábbi szociológiai megfigyeléshez kapcsolódik, hogy az egyén társas kapcsolatai kimutathatóan hozzájárulnak az egyén önértékelésének, biztonságérzetének és motivációjának erősödéséhez (a bonding típusú kapcsolatok révén) és konkrét problémáinak megoldásához (a bridging típusú kapcsolatok mentén történő segítségnyújtás révén).

A szerző annak a lehetőségeit kutatja, hogy az online térben, a kultúra révén ezek a kapcsolatok hogyan építhetők/hasznosíthatók nagyobb hatékonysággal. Ennek érdekében konkrétan egy online hírplatform felépítését javasolja, amely egyszerre esemény- és közösségvezérelt, egyszerre mozgósítja a felhasználók bonding és bridging típusú kapcsolatait. A Facebook és a Twitter működésének kapcsolati architektúráját összekapcsolva egy olyan, az egyéni és csoportproblémák követésére optimalizált, eseményvezérelt közösségi portál kiépítését tartja célszerűnek, amely interszubszejektivitásra és tudásátadásra hangolt technológiai háttérrel arra motiválja a felhasználót, hogy bejárja a bridging és a bonding között elterülő kapcsolatlehetőségek teljes skáláját, és ezáltal teljes közösségi élményt nyújtson a felhasználónak.

Szakáts István kultúraszervező, a kolozsvári AltArt Alapítvány vezetője.

Jelen szöveg az online média lehetséges fejlődési irányairól, annak kulturális vonatkozásairól szól. Bevezetőként két rövid leszámolással kezdeném. Az első a művészet vs. kultúra: az intézményesült kulturális kontribútorok nem ritkán elkövetik azt a hibát, hogy beszélni ugyan kultúráról beszélnek, de utána, a gyakorlatban (a szakmaiság normái által is kényszerítve) művészetet gyártanak. Miért hiba ez? A művészetet általánosan a kultúra egy részhalmazaként fogjuk fel, még akkor is, ha léteznek olyan művészi diszkurzusok, amelyek annyira egyéniek vagy belterjesek, hogy még szubkulturális jelentőségük is csak esetleges (pl. a magányos, fel nem fedezett, meg nem értett zsenik elszórt halmaza). Meghatározásként: a művészetben (a professzionális művészetben különösen, lásd például kortárs konceptuális művészet) annak az elbírálása, hogy egy bizonyos művészi diszkurzus érvényesnek (művészetnek) minősül-e, egy szigorú, kurátorok és kritikusok metadiszkurzusa által generált – nem ritkán önellentmondó – erőterben történik. Brutálisan leegyszerűsítve: művészet az, amit a művészvilág annak ítél meg, és ez, bocsánattal és némi cinizmussal a tudomány világára is érvényes. Árnyalatnyi különbség, hogy a tudományhoz képest a művészetben ez az erőter a retorika általi validálásnak ugyanannyira kitétt, mint bármely más, módszertanilag vagy episztemológiailag alátámasztott diszkurzusnak, és emiatt (is) a művészet a foucault-i hatalmi rezsimek kategóriájába sorolható. Akkor, amikor egy kulturális kontribútor kultúráról beszél, de utána művészetet gyárt, azt a hibát követheti el, hogy a mű közösségi beágyazottsága igazából egy más környezetben megy végbe, mint amiről kezdetben a levezetés szólt. Persze, nem hiba művészetet gyártani... de különösen akkor, amikor társadalmilag elkötelezett művészetről beszélünk, a mű közösségi beágyazásának/befogadásának kérdése elsőrendű. Ehhez képest az, hogy mi minősül kultúrának, egy tágabb, lazább, szélesebb, bár nem feltétlenül demokratikusabb értékelési keretben dől el. Ezt a keretet talán Harding street level epistemology fogalma írhatná le, átírva street level ontology-ra, és nyilvánvaló, hogy a hatalom

nyomásának a kultúra jelensége is erősen kitett (lásd pl. a szocreál kultúra). Egy munka (kulturális artefaktum, szokás, norma) kulturális validálása más szereplők, és emiatt más erővonalak, és más logika mentén jön létre, mint a művészetben.

A második leszámolás a kultúra humanista vs. antropológiai meghatározását illeti. Különösen az intézményesült kulturális kontribútorok (kulturális alapítványok stb.) nem ritkán elkövetik azt a önbeszűkítést, hogy elméletben ugyan a kultúra társadalmi hozadékát követik, de eközben a munkájuk csökönnyösen a humanista kultúra (még rosszabb esetben a humanista művészetek) termelési logikáját követi. A kultúra antropológiai, sok változásnak kitett tudományos megfogalmazásai között bolyongva a tévedés a kultúra normatív oldalát vizsgálva tűnik a legnyilvánvalóbbnak. A kultúra normatív társadalmi hozadéka természetesen egy színházi előadás esetében is kimutatható lehet, de a kérdés az, hogy szükségszerű hordozója-e a társadalmilag elkötelezett kultúrának a humanista kultúra – és a válasz nemleges. Bourriaud (1998) például, *Esthétique Relationelle* c. (művészetről szóló) munkájában a művészet azon új, lehetséges irányát mutatja be, amely mintegy a társadalom szövetét dolgozza fel – mintegy a társadalom szövetére fest. Ebben a vonatkozásban nem nehéz elképzelni olyan hibrid, multidiszciplináris, vagy akár a humanista diszciplínáktól gyökeresen eltérő kulturális beavatkozásokat, amelyek célzottan a társadalmi normák témakörében aktiválnak, és példaképpen Mircea Nicolae (é.n.) „o sută” című sorozata hozható fel. Ezen munkákban általában az esztétikai kritérium mellett igazából a létrehozott kulturális artefaktum is csak esetleges, a munkák súlypontja pedig hangsúlyosan a társadalmi viszonyok vizsgálata felé tolódik el. Visszatérve: a kulturális kontribútor választott munkaterülete nem kell feltétlenül a humanista kultúra valamely kanonizált megnyilvánulási formája legyen.

A két (a művésztől a kultúra irányába, és a humanista kultúrától az antropológiai kultúra irányába) történő visszalépés után rátérhetünk az online médiára. Az online média a közösségi lét egy olyan kortárs megnyilvánulási formája, amely mint eszköz, akarva-akaratlan egy sajátos társadalom-újratermelő logikát is hoz magával (lásd pl. Kozinets netnográfiait) (1998). Szigorúan csak az érvényes taxonómiáknak való megfeleltetés kedvéért, az online közösségekben az anyagi kultúra lehet egy szöveg, hozzászólás, vagy csatolt állomány, az immateriális kultúra része lehet például egy hagyománnyá szilárdult online rendezvény, a normatív kultúra pedig megnyilvánulhat a netikettben, vagy például egy standardizált regisztrációs vagy hozzászólási folyamatban. Társadalmilag elkötelezett kulturális kontribútori minőségemben lényegesnek tartom, hogy ha az online közösségekben gerjesztett kulturális folyamatok az elkövetkezendőkben ugyanannyira relevánsakká válhatnak, mint a hibrid, vagy a fizikai világban fogantatottak, akkor ezek a kulturális folyamatok szempontjából általánosan is releváns elemzés tárgyát képezhetik. Merre tart az online tartalomszolgáltatás? A globális átfogás és a mobil tartalom mellett a jelen kulcsvektorai közül kiemelem az 1) címkéken keresztül algoritmikusan szűrőzött 2) a felhasználó társadalmi hálóján keresztül szociálisan szűrőzött 3) személyre szabottan generált/fogyasztott tartalom. Az elsőre példa lehet egy adott tárgykörre optimalizált online érdekközösség (általánosan egy hírportál), a másodikra pedig egy közösségi háló. A következőkben azt vizsgálom, miben különbözik és milyen körülmények között, milyen arányban egyesíthető a két tartalomgenerálási modell.

Maximalistán szólva, ha azt mondom, online közösségi háló, azt mondom, Facebook. Globális, informatikai szempontból kortárs technológiákra épül, üzletileg (kajánul: egyelőre) sikeres. A dolgok közepébe vágva, mi történne, ha pl. a Facebookot egyszerűen kiegészítenénk egy

szerkesztőséggel, amely akár csak egy www.yahoo.com-szerű általános hírcsatornát generálna? Ebben az esetben a Facebook tartalmát nemcsak a felhasználók (kommunikációs alapzaj felé emelkedésének esélye szempontjából homogén) tengere szolgáltatná, hanem egy bizonyos kishalmazú, kiemelt kommunikátorok (szerkesztők) csoportja, akik politikában, sportban, zenében, életmódban stb. tematizálnak – a Népek Tengerének, a sokaknak. Ha egy ilyen hibrid platform tartalmát inkább a közösség határozza meg, akkor ez egy közösségvezérelt eseményportál lenne, ha pedig a szerkesztőség, akkor egy eseményvezérelt közösségi portál. Egy ilyen, ténylegesen működő platform minden bizonnyal azzal az igénnyel készülne, hogy a két véglet közé való beállása a piaci viszonyok változásának függvényében dinamikusan változtatható legyen. A szöveg terjedelmére való tekintettel a következőkben az eseményvezérelt közösségi portálra összpontosítok (a közösségvezérelt eseményportál témáját például Zhdanova 2008-as tanulmánya fejti ki). Milyen körülmények között tudna egy ilyen platform működni? Az online újságírás egyre inkább kiemeli a kommentelők fontosságát (a Realitatea televízió például mobilról feltöltött videókat tesz közzé), és egyre többen beszélünk a közösségi oldalakról mint a nyilvánosság olyan helyeiről, ahol a Tartalom szociodráma lezajlik – a fogantatástól a többciklusú visszakerülődszen keresztül a végső elcsitulásig. Első ránézésre úgy tűnne, az ötlet kivitelezhető. Akkor miért ne venné meg a Facebook valamelyik globális hírcsatornát, és tenné meg saját frontpage-ének, de ha már itt tartunk, miért nem tette meg ezt eddig?

Az anonim vagy pszeudonim (többnyire kommentekben, ritkábban posztokban, még ritkábban saját felületen megnyilvánuló) tartalomfejlesztők ritkán ismerik egymást, kapcsolataik többnyire egyetlen téma élettartama alatt lezajló, ad-hoc jellegűek és (pl. az egymásra áldozott figyelem szempontjából) aszimmetrikusak. Az online, közösségi tartalomfejlesztésben a kommentelők közötti társadalmi kapcsolat sokkal inkább bridging, mintsem bonding jellegű – ahol a bonding a szűk kapcsolati hálón belüli ritka, mély, kölcsönös és kváziállandósult viszonyok gyűjtőneve, a bridging pedig a szélesebb, szűk kapcsolati hálón átívelőké. Egy (online) közösség társadalmi tőkáját a bridging-bonding tengely mentén vizsgálva tekintetbe kell vennünk azt is, hogy Putnam 1995-ös munkája óta a fogalompár mentén kialakult szakmai vita kimutatta a bonding negatív társadalmi hozadékát is (l. Svedsen, 2002), és ugyancsak Putnam volt az, aki azt mutatta ki, hogy a sok bonding nem jár feltétlenül kevés bridging-gel (és megfordítva sem). Visszatérve, a Facebook jellemzően a bonding típusú kapcsolatok fejlesztésére optimalizált, és ez alapvető akadálya annak, hogy a többnyire bridging típusú kapcsolatokkal járó tematikus tartalomgenerálásnak keretet szolgáltatson. Igaz ugyan, hogy (elvben legalábbis) egy online érdekközösség idővel eljuthat oda, hogy a bonding kapcsolatok jellemzőbbek legyenek benne, mint a bridging típusúak, de kialakulásának elején mindenképpen a bridging dominál (a résztvevők nem ismerik egymást, a kapcsolatok rövid idejűek, nem kölcsönösök és elkötelezetlenek)... márpedig a Facebook – megalakulás óta a bonding filozófiáját követve – a csoportfejlődés kezdeti (bridging) fázisai számára nem optimalizálja sem a technikai, sem pedig (ezáltal) a társadalomszociológiai hátteret. Ez utóbbiról: egy bonding kapcsolatokat ápoló közösség (amely az egyívásúságot, a homofiliát értékeli) hajlamos a heterofil megnyilvánulásokat tabuként elutasítani (pl. egy új tag státuszüzeneteit, aki szükségképpen bridging üzemmódban próbál egy csoporthoz közeledni), lásd Gans (1962).

Természetesen, meg lehet próbálni a technológia által adott lehetőségeket forszírozni is. Elvben a Facebookon egy felhasználó üzenhet ismeretlennek is. De a Facebook rendszerében egy

ilyen gesztus inkább kivételnek, mint gyakorlatnak minősül, és a rendszer nem lép annak érdekében, hogy ilyen heterofil megnyilvánulásokat (pl. egy nagy, piros gombbal, pozitívan értékelve) elősegítsen. Másik példa: egy csoportba a Facebook csak akkor enged írni egy új felhasználót, ha oda egy belső tag már beengedte – mintegy bizalmat szavazva neki. A default, ismeretlenek felé irányuló bizalmat (a bridging egyik gyökét) a Facebook nem támogatja. Kezdeti *raison d'être*-je miatt, és igazából létrejötté óta a Facebook inkább a valós világban létező kapcsolatok online megjelenítését valósítja meg (a létező barátok felkutatását, és az azokkal való kapcsolat-tartást), mintsem az új kapcsolatok kialakítását (pl. online dating).

Egy eseményvezérelt közösségi portál fejlesztésében egy másik alapkérdés a célközösség maximális mérete lehet. Kis érdekközösségekben (pl. a kolozsvári Erdélyi Kárpát Egylet) a Facebook mint technológia talán még eredményesen működhet, hiszen ezeket a közösségeket többnyire a bonding jellemzi. Minél nagyobb (és heterogénebb) azonban egy közösség, annál inkább megjelenik – még a csoportkialakulási folyamatok elején – a bridging típusú kapcsolatok lehetősége és igénye... márpedig erre az átjárhatóságra a Facebook nem ad optimizált technológiai háttérret. Esetünkben, akárcsak egy Erdély méretű közösségi pool-ban gondolkodva, kivitelezhetetlennek tűnik eleve bonding típusú kapcsolatok építésére optimizálni egy eseményvezérelt közösségi portált. A közösség túlságosan nagy, heterogén, és a társadalmi kapcsolatok témákon való átívelését, elmélyülését, hosszú távú hozadékát biztosítani egy akkora, már-már a szociális munkásokéval vetekedő társadalmi érzékenységgű (közösségi pszichodramákra fogékony) szerkesztőségi apparátust igényelne, amely logisztikailag és pénzügyileg egyaránt fenntarthatatlan. De ez a kérdés is csak akkor jelenne meg, amikor a közösségek már kialakultak... a Facebook azonban annyira bonding beállítottságú, hogy a bridging típusú, az idő próbáját ki nem állt, kérészerű instant community-eket nem támogatja. Összefoglalva: a Facebook technológiájára azért nem építhető egy eseményvezérelt közösségi portál, mert a csoportkialakulás első fázisait (csoportmobilitás, bridging) eleve nem támogatja kellően.

A Facebookkal való összehasonlításban a Twitter – a második legnagyobb közösségi háló – a bridging típusú kapcsolatok telephelye. Mi lenne akkor, ha a Twittert egészítenénk ki egy hírportál-frontpage-dzsel? Ennek viszont pontosan az a hátulütője, hogy a Twitter a csoportkialakulás későbbi, bonding típusú viszonyainak támogatására alkalmatlan, 140 karakteres, tematizálásra nem optimizált üzenetfolyama miatt. A fentiek alapján járható útnak tűnik, hogy egy olyan tematizáló, eseményvezérelt közösségi platformot képzeljünk el, ami a felhasználó számára kezdetben Twitter, a későbbiekben Facebook-arcú. Ez megoldaná a kezdeti bridging-igények Twitter-státusban, majd utóbb a bonding-igények Facebook-jellegű kommunikációban való kifejezését. A kérdés, ami ez esetben felmerül, a két platform közötti átmenet kétirányú technológiai megvalósítása, hiszen a felhasználó nemcsak egyirányban – a bridgingtől a bonding felé – járhatja be a csoportmobilitás pályáját. Ennek az átmenetnek a kódolásán, és ugyanannyira ennek a kódolásnak a hihetőségén múlik az, hogy a platform ne tűnjön skizoidnak. Mi lenne ennek a hihetőségnek a kulcsa, és még inkább, mi lenne a felhasználó motivációjának a kulcsa, hogy a bridging és a bonding közötti pályát (mindkét irányban) bejárja?

Berkman és Syme 1979-es tanulmánya kimutatja, hogy a kis számú, vagy gyenge társadalmi kapcsolatokkal rendelkező személyek várhatóan hamarabb haláloznak el, mint azok, akik társadalmi hálójá kiterjedtebb/erősebb, és a tanulmány szerint a társadalmi kapcsolatok és az elhalálozás közötti összefüggés független a kérdezett (saját maga által értékelt) egészségi állapotától,

társadalmi helyzetétől és fogyasztói szokásaitól (dohányzás, alkoholfogyasztás, elhízás stb.). Úgy tűnik, a társadalmi kapcsolatok kialakítása/ápolása a szó szoros értelmében létkérdés, és egy portál odahathat, hogy ez a felhasználókban pozitív hozadékkal tudatosuljon. De miként működik ez? A szubjektivitás szintjén a társadalmi kötelekek hálójának hozadéka az egyén számára egyrészt a nagyobb önértékelés, biztonságérzet és motiváció, a másik oldalon pedig ugyanolyan súllyal jelentkezik a konkrét problémák megoldásában a másoknak/mások által nyújtott segítség is. A társadalmi kapcsolatok gyakorlati haszna nem feltétlenül kell azonnali, sőt, esetenként még csak nem is kell érzékelhető vagy kimutatható legyen. A két kategória közti különbség talán az emberi kapcsolatok szociológiai és utilitarista megfogalmazásának különbségével illusztrálható.

Az első (önértékelést, biztonságérzetet, motivációt tartalmazó) kategóriában a bonding típusú kapcsolatok dominálnak, a másodikban pedig (problémamegoldás, segítségnyújtás stb.) a probléma és az egyén társadalmi beágyazottságának jellegétől függően esetenként a bridging vagy a bonding jellegűek. Jellemzően, a bonding típusú segítségnyújtás családi és baráti/informális, homofil és nem-professzionális, míg a bridging-típusú haveri, illetve ismeretlen-i, formális, heterofil és professzionális. Hawkins (2010) tanulmánya a Katrina hurrikán okozta katasztrófák elhárításáról például azt mutatja, hogy katasztrófahelyzetekben a bridging típusú segítségnyújtás eredményesebb tud lenni, mint a bonding típusú, hiszen esetenként a segítségre szoruló egyén teljes bonding-közössége ugyanúgy segítségre szorul, mint a segélykérő maga. Spekulatív, de valószínűnek tűnő állítás, hogy Erdélyben (és talán az egész Balkánra jellemzően) az egyéni problémák megoldásában hagyományosan hajlamosabbak vagyunk a bonding-típusú segítségkérésre/-nyújtásra, és inkább a csoportproblémák megoldásában erősödik fel a bridging segítségkérés/-nyújtás aránya, míg nyugatabbra ez az arány gyorsabban tolódik el a külső, professzionális (és többnyire pénzért történő) segítségnyújtás irányába.

A fenti szempontokat érdemes figyelembe venni egy eseményvezérelt közösségi portál építésénél is. Egy olyan portál, amely egyéni vagy közösségi, többé vagy kevésbé éles (tágabb értelemben vett krízis/katasztrófa-) helyzeteket tematizál/problematizál és – kezdetben legalábbis – bridging típusú hozzájárulások hozzáadására teremt lehetőséget, nem különbözik a többi ilyen portáltól, ha 1) nem segíti elő proaktív módon a felhasználók interakcióját, egymáson való segítségének lehetőségét, 2) nem teremti meg a bonding típusú kapcsolatok kialakulásához vezető pszichoszociális folyamatokat kellően motiváló technológiai hátteret. Az AltArt Alapítvány 2005-ös multiplayer játéka (Terra Incognita 3) során a játékosok különböző, játékot érintő kérdésekben egymás segítségét kérhették. A játék algoritmusa egy pontot adott minden megoldott feladatért, és három további feladatlehetőséggel honorált minden segítségnyújtást. A játékot kívülről nézve ez olyan erőltetett vagy merkantilis fogásnak tűnhet, amely nem vezethető vissza a játékos közösség alapszinten nem kiemelkedően altruista habitusára. De a játék belső logikájában és saját érvényességi korlátain belül az altruizmus/segítőkézség ilyen irányú motiválása oda vezetett, hogy két hónap alatt az átlagosan 1600 állandó játékos között valóságos versengési láz alakult ki, hogy ki segítse jobban a másikat. Ilyen, ehhez hasonló, és ennél sokkal szubtilisabb módokon egy portál elérheti, hogy a segítőkész attitűd és viselkedés a látogatók számára a valós élet játékaiban is kívánatos legyen. Példa lehet erre az answers.com, vagy akár az ebay user rating rendszere, de egy portál más módokon is hozzájárulhat ahhoz, hogy a hozzászólókat kiemelje, honorálja, és ezáltal tovább motiválja (pl. egy évente odaítélt díjjal, Wall of Honor-ral stb.) Hangsúlyosan kimutatva azt, hogy a társadalmi kapcsolatok hálója biztonsági és életmentő háló,

egy portál a nagylelkűségből/segítőkézségből fakadó tudásátadásból Erdély-szintű, fenntartható divatlázat gerjeszthet. A fentiek szellemében, összefoglalva: ígéretesnek és kivitelezhetőnek látom egy olyan, egyéni és csoportproblémák követésére optimalizált, eseményvezérelt közösségi portál kiépítését, amely interszubsztívitásra és tudásátadásra hangolt technológiai háttérrel arra motiválja a felhasználót, hogy bejárja a bridging és a bonding között elterülő kapcsolatlehetőségek teljes skáláját, ezáltal teljes közösségi élményt nyújtva a felhasználónak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BERKMAN, Lisa F. – SYME, Leonard S.

1979, Social Networks, Host resistance and Mortality: A nine-year follow-up study of Alameda County residents. *American Journal of Epidemiology*, 109 186–204

BOURRIAUD, Nicolas

1998, *Relational Aesthetics*. Les Presses du Réel, Paris

GANS, Herbert

1962, *Urban Villagers: Group and Class in the Life of Italian-Americans*. The Free Press, New York

HARDIN, Russel

2002, Street-Level Epistemology and Political Participation. *Journal of Political Philosophy*, 10 (2) 212–29

HAWKINS, Robert L. – MAURER, Katherine

2012, “Waiting for the White Man to Fix Things:” Rebuilding Black Poverty in New Orleans. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 39 (1) 111–139

KOZINETS, Robert V.

1998, On Netnography: Initial Reflections on Consumer Research Investigations of Cyberculture. In ALBA, Joseph – HUTCHINSON, Wesley *Advances in Consumer Research*, Volume 25. Association for Consumer Research, Provo, UT 366–371

NICOLAE, Mircea

<http://mircea-nicolae.blogspot.ro/>

PUTNAM, Robert D.

1995, Bowling alone: America’s declining social capital. *Journal of Democracy*, 6 (1) 64–78

SVEDSEN, Gunnar L. H. – SVEDSEN, Gert T. S.

2004, *The Creation And Destruction of Social Capital: Entrepreneurship, Co-operative Movements And Institutions*. Edward Elgar Publishing Ltd., Northampton

ZDHANOVA, Anna V.

2008, Community-driven ontology construction in social networking portals. *Web Intelligence and Agent Systems: An International Journal*, 6 1–29

